

Примљено: 27. октобар 2023.
Прихваћено: 07. децембар 2023.

343.85:621.397-057.874(497.11)
COBISS.SR-ID 132348425
DOI: 10.5937/ssb2302133G

ПРИМЕНА ВИДЕО-НАДЗОРА У СИТУАЦИОНОЈ ПРЕВЕНЦИЈИ ВРШЊАЧКОГ НАСИЉА У БЕОГРАДСКИМ СРЕДЊИМ ШКОЛАМА

Адријана ГРМУША, научни сарадник*
Институт за политичке студије, Београд

* adrijana.grmusa@ips.ac.rs

ПРИМЕНА ВИДЕО-НАДЗОРА У СИТУАЦИОНОЈ ПРЕВЕНЦИЈИ ВРШЊАЧКОГ НАСИЉА У БЕОГРАДСКИМ СРЕДЊИМ ШКОЛАМА

Сажетак: Систем видео-надзора представља безбедносну технологију која се као видљива безбедносна мера примењује у склопу ситуационе превенције у школама. Конкретно, видео-надзор представља технику формалног надзора којим се повећава ризик по учиниоца да буде откривен и ухваћен приликом испољавања недозвољеног понашања. Сходно томе, видео-надзор може имати широку примену у унапређењу безбедности школе, а једна од примена се односи на превенцију вршњачког насиља, које представља један од безбедносних ризика са којима се школе суочавају. У овом раду су представљени резултати истраживања које је реализовано у 19 београдских средњих школа у вези са тим какво је тренутно стање система видео-надзора у њима и да ли је ова техника делотворна у ситуационој превенцији вршњачког насиља. Подаци о тренутном стању система су прикупљени посматрањем, док су подаци о делотворности прикупљени на основу интервјуа са 44 члана Тима за заштиту у овим школама. Резултати истраживања показују да примена видео-надзора има потенцијал у ситуационој превенцији физичког вршњачког насиља, али под условом да постоји добра покривеност школског простора и да се видео-надзор користи у комбинацији са другим техникама формалног надзора, пре свега надзором од стране наставника и службеника обезбеђења.

Кључне речи: вршњачко насиље, средње школе, видео-надзор, ситуациона превенција

Увод

Концепт ситуационе превенције криминала (енгл. *Situational Crime Prevention*) настао је у контексту анализе узрока кршења школске дисциплине од стране ученика, а његова примена се проширила и на друге сегменте друшта у настојању да се разумеју фактори криминалног понашања (Freilich & Newman, 2017). Док се развојна превенција и превенција у заједници баве питањима како се учинилац кривичног дела развија, тј. зашто су неки појединци више склони испоља-

вању криминалног понашања (Ковачевић-Лепојевић и Žunić-Pavlović, 2010: 97), ситуациона превенција се бави питањем како такве склоности појединца ступају у интеракцију са ситуационим факторима, тј. факторима средине (Ekblom, 1994; Freilich & Newman, 2017). Ситуациона превенција се заснива на идентификацији, модификацији и контролисању фактора ситуације, тј. средине у којој се криминално понашање испољава. Притом, наглашава се важност постојања прилика за испољавање криминалног понашања и даје одговор на питање како примена одређених мера у средини може да смањи број таквих прилика или да их уклони (Cornish & Clarke, 2003: 79). Сходно томе, фокус ситуационе превенције је на факторима средине који погодују настанку и развоју криминалног понашања, а не на самим учиниоцима кривичних дела (Kešetović, Šekarić i Lipovac, 2018: 32), при чему се учиниоци не игноришу, већ се смештају у одговарајући ситуациони контекст (Ковачевић-Лепојевић и Žunić-Pavlović, 2010: 92). Раније су ситуациони фактори посматрани као статична категорија, међутим, са развојем концепта ситуационе превенције сагледава се и њихов динамички карактер, који у одређеном случају има капацитет да омогући или да предупреди испољавање криминалног понашања (Kešetović, Šekarić i Lipovac, 2018; Newman, 1997).

Концепт ситуационе превенције је настао у школском контексту и у њему може имати широку примену. Ситуациона превенција у школама подразумева „утицај на школску средину којим се предупређује постојање погодних услова за појаву неког инцидента, делинквентног или криминалног понашања” (Kordić, Stanarević, Lipovac i Šekarić, 2018: 148). Сходно томе, ситуациона превенција у школи се не бави питањем како реаговати на недозвољено понашање ученика када се оно испољи, већ како такво понашање предупредити (Coop, 2020).

До сада је у теоријским синтезама идентификовано 25 техника ситуационе превенције које су класификоване у пет категорија (Cornish & Clarke, 2003: 90). Једна од техника које се најчешће примењује у школи је видео-надзор (Ковачевић-Лепојевић и Илић, 2018). У оквиру ситуационе превенције видео-надзор спада у технике формалног надзора. Формални надзор представља категорију техника ситуационе превенције којима се повећава ризик по учиниоца тако што се мења његова перцепција о опасности да буде откривен и ухваћен приликом испољавања недозвољеног понашања. Поред видео-надзора, у технике формалног надзора спадају и детектори метала, алармни системи и ангажовање школских полицајаца и службеника обезбеђења

(Cornish & Clarke, 2003: 90; Žunić-Pavlović, Kovačević-Lepojević i Merdović, 2011). По својој природи, видео-надзор представља једну од видљивих безбедносних мера у школи које подразумевају физичка обележја безбедности школе, тј. технологије надзора или стратегије које видљиво прате кретање и понашање ученика у настојању да спрече или прекину њихово недозвољено понашање (Steinka-Fry, Fisher & Tanner-Smith, 2016: 422; Tanner-Smith, et al., 2017). У оперативном смислу, видео-надзор је врста безбедносне технологије, која подразумева скуп техничких уређаја са значајним потенцијалом спречавања, откривања или одлагања ризичних догађаја којима могу бити угрожени људи или имовина (Green, 1999). Најчешће коришћена безбедносна технологија у школама је управо видео-надзор (Jeong, et al., 2013; Taylor, 2011). Технички гледано, видео-надзор подразумева употребу камера, мрежних каблова, рутера, монитора и бар једног рачунара који се користи као сервер (Lipovac, 2014: 133). У свету је током протекле две деценије дошло до ширења примене видео-надзора у школама (Kešetović, Šekarić i Lipovac, 2018: 60), а школе се најчешће одлучују за његово увођење након озбиљних инцидената насиља у школској средини (Addington, 2009) или из страха од могућих инцидената са употребом оружја (Cornell, Mayer & Sulkowski, 2021). У правном поретку Србије, употреба видео-надзора у школама је уређена одредбама Закона о приватном обезбеђењу (ЗПО, 2013) у оквиру правног института под називом видео обезбеђење. Међутим, у релевантној литератури из ове области (нпр. Kešetović, Šekarić i Lipovac, 2018; Kordić i dr., 2018; Кордић и Бабић, 2019; Марковић, 2021), у употреби је термин видео-надзор, тако да је и у овом раду коришћена терминологија која је уобичајена у академском дискурсу.

Иако вршњачко насиље углавном не спада у категорију криминалног понашања, оно је, ипак, значајан безбедносни ризик за школу, с обзиром на то да његово испољавање производи негативне последице, како на саме ученике тако и на одвијање образовно-васпитних процеса у школи (Grmuša, 2018: 64–65). У вези са феноменом вршњачког насиља постоји богата истраживачка пракса, али су ретка истраживања школских мера превенције као његових предиктивних фактора (Jeong, et al., 2013). То се односи и на примену видео-надзора у превенцији вршњачког насиља. Истраживања о делотворности примене видео-надзора у школама у циљу унапређења безбедности школе, посебно спречавања насиља у школи, веома су ретка (Fisher, Higgins & Homer, 2019; Tanner-Smith, et al., 2017). Притом, ниједно од

њих није разматрало само делотворност видео-надзора у ситуационој превенцији вршњачког насиља, док она истраживања у којима се помиње веза видео-надзора и вршњачког насиља представљају најчешће свеобухватна истраживања чији предмет обухвата различите аспекте безбедности школе (Grmuša, 2018: 67–68). Када је реч о школама у Србији, досадашња малобројна истраживања су предметно била фокусирана на правне аспекте увођења и организационо-техничке аспекте функционисања видео-надзора у школама, а у смислу просторног оквира била су ограничена на средње школе у Београду (Kordić i dr., 2018: 150–160).

Имајући у виду наведено, било је логично да истраживање о примени видео-надзора у ситуационој превенцији вршњачког насиља у школама у Србији почне од београдских средњих школа, са предметом који садржи два аспекта, а то су: 1) тренутно стање система видео-надзора и 2) делотворност примене видео-надзора у ситуационој превенцији вршњачког насиља.

Методологија

Контекст истраживања

Истраживање чији су резултати представљени у овом раду реализовано је у оквиру ширег истраживања које је, за потребе израде докторске дисертације аутора, обухватало: 1) карактеристике вршњачког насиља у средњим школама у Београду; 2) физичко-технички и социјално-психолошки аспект безбедности средњих школа у Београду; 3) садржај и примену мера превенције и сузбијања вршњачког насиља које су прописане у оквиру образовно-васпитног система Србије.

Простор, време и учесници истраживања

Имајући у виду наведене аспекте предмета истраживања, било је неопходно утврдити тренутно стање видео-надзора у репрезентативном броју школа, тако да је истраживање реализовано у 19 школа београдског статистичког региона. Према типу општина, у истраживање је укључено 13 школа из градских и 6 школа из приградских општина, а према подручју рада, укључено је 7 гимназија и 12 стручних школа. С друге стране, једини начин да се истражује делотворност видео-надзора у недостатку лонгитудиналних студија, подразумева истра-

живање перцепције о делотворности. Притом, као главни извор су изабрани они запослени у школи који носе највећи терет суочавања са проблемом вршњачког насиља, а то су чланови Тима за заштиту од дискриминације, насиља, злостављања и занемаривања (Тима за заштиту). У истраживању је учествовало укупно 44 члана Тима за заштиту, од чега 25 наставника, 11 педагога и 8 психолога. Истраживање је реализовано од стране аутора током првог тромесечја школске 2020/2021. године.

Методи и инструменти за прикупљање података

Као метод за прикупљање података у овом истраживању су коришћени посматрање и полуструктурисани интервју. Посматрањем су прикупљени подаци о тренутном стању видео-надзора које је разматрано у склопу физичко-техничког аспекта безбедности школе. Полазећи од релевантних прописа Републике Србије и добре истраживачке праксе у овој области, за потребе реализације ширег истраживања креиран је посебан инструмент – *Протокол процене физичко-техничког аспекта безбедности школе (Протокол)*, који је базиран на чек-листама индикатора физичко-техничке безбедности. Један од индикатора се односио на стање система видео-надзора, а оно је посматрано коришћењем одређеног броја питања која су указивала на присуство или одсуство неке карактеристике, са опцијама одговора: *Да, Не* и *Нема објекат*. Посматрање је протекло без тешкоћа у свим школама. Коришћењем полуструктурисаног интервјуа прикупљени су подаци о делотворности примене видео-надзора. Питања о систему видео-надзора су била део инструмента *Водич за разговор са члановима Тима за заштиту (Водич)*, креираног за потребе интервјуа који је вођен са члановима Тима за заштиту у вези са применом мера превенције и сузбијања вршњачког насиља у школи. Унапред дефинисана питања у вези са системом видео-надзора чинила су део садржаја *Водича* и приказана су у Прилогу 1, док су додатна питања постављана у складу са током интервјуа. У свим школама је реализација интервјуа прошла без тешкоћа.

Анализа података

У анализи података који су прикупљени посматрањем коришћене су технике дескриптивне статистике, док је у анализи података који

су прикупљени интервјуом коришћен метод тематске анализе (Braun & Clark, 2006).

Резултати

У складу са дефинисаним предметом истраживања, као и методама и техникама прикупљања података, прво су представљени резултати добијени на основу посматрања, а затим резултати добијени на основу интервјуа са члановима Тима за заштиту.

Резултати који се односе на тренутно стање система видео-надзора у београдским средњим школама представљени су у Табели 1.

Табела 1. Тренутно стање видео-надзора у посматраним школама

		f	%
Да ли постоји систем видео-надзора у школи?	Да	19	100,0%
	Не	0	0,0%
Да ли је системом покривено школско двориште?	Да	12	63,2%
	Не	5	26,3%
	Нема објекат	2	10,5%
Да ли је системом покривено школско игралиште?	Да	8	42,1%
	Не	7	36,8%
	Нема објекат	4	21,1%
Да ли је системом покривен улаз у школску зграду?	Да	19	100,0%
	Не	0	0,0%
Да ли су системом покривене учионице?	Да	0	0,0%
	Не	19	100,0%
Да ли су системом покривени ходници и степениште?	Да	15	78,9%
	Не	4	21,1%

Да ли је системом покривена физкултурна сала?	Да	8	42,1%
	Не	10	52,6%
	Нема објекат	1	5,3%

Све школе у којима је реализовано истраживање користе систем видео-надзора. Када је реч о покривености улаза и спољашњег школског простора, улаз је покривен у свим школама, у готово две трећине школа је покривено школско двориште, а у нешто мање од половине покривено је игралиште. Што се тиче унутрашњег школског простора, у 78,9% школа су покривени ходници и степениште, у 42,1% школа покривена је физкултурна сала, док учионице нису покривене ни у једној школи.

Применом тематске анализе одговора чланова Тима за заштиту утврђене су две теме, а то су *Функционисање система видео-надзора* и *Допринос видео-надзора у ситуационој превенцији вршњачког насиља*. Одговарајућа класификација тема, категорија и кодова, као и учесталост појављивања кодова и категорија унутар тема представљени су у Табели 2.

Табела 2. Класификација тема, категорија и кодова и учесталост појављивања кодова и категорија

Теме	Категорије	Кодови
Функционисање система видео-надзора	Не постоје проблеми у функционисању система (21)	Систем функционише без проблема (12)
		Довољан број активних камера (4)
		Добра покривеност школског простора (5)
	Постоје проблеми у функционисању система (24)	Недовољна покривеност школског простора (12)
		Изостаје благовремено сервисирање неисправне или општећене опреме (12)
	Потребе унапређења функционисања система (25)	Већа покривеност школског простора (13)
		Сервисирање постојеће опреме и набавка нове (12)

Допринос видео-надзора ситуационој превенцији вршњачког насиља	Доприноси спречавању вршњачког насиља (14)	Има ефекат одвраћања (14)
	Доприноси расветљавању случајева вршњачког насиља (29)	Откривање идентитета насилника (13)
		Бележење следа догађаја (6)
		Помоћно средство уз дежурне наставнике и раднике обезбеђења (10)
	Не доприноси спречавању и откривању вршњачког насиља (5)	Нема ефекат одвраћања (1)
		Не сазнаје се идентитет насилника (2)
		Камере се не користе (2)

У оквиру теме *Функционисање видео-надзора* издвојене су три категорије: 1) не постоје проблеми у функционисању система видео-надзора; 2) постоје проблеми у функционисању система видео-надзора; и 3) постоје потребе за унапређењем функционисања система видео-надзора.

Не постоје проблеми у функционисању система видео-надзора. У наративима већине испитаника који сматрају да не постоје проблеми у функционисању система присутне су само кратке и уопштене констатације да систем ради без проблема, без давања детаљнијег објашњења. С друге стране, поједини испитаници истичу да систем располаже довољним бројем камера, као и да пружа добру покривеност школског простора, што се може илустровати следећим наводима:

- *Нема проблема, одлично смо обезбеђени. У школи имамо 43 активне камере, покривени су улази, двориште, сви ходници, сво степениште.*

Постоје проблеми у функционисању система видео-надзора. Испитаници указују на постојање два кључна проблема. Први представља недовољна покривеност школског простора, а у наративима испитаника се, у зависности од школе, указује на недовољну покривеност ходника, степеништа, улаза у тоалет и/или школског дворишта. Као други проблем означено је то што услед недостатка материјалних средстава изостаје благовремено сервисирање неисправне или оштећене опреме, тако да систем често није у функцији. Проблеми се могу илустровати следећим наводима:

- *Највећи проблем је што камере не раде. Па, више од половине. Уложили смо прилично пара у све то, али клинци су то све покидали каблове, а нешто је и дотрајало, па треба да се поправи. Па, пошто ови одозгоре обећавају паре за све и свашта, а не дају нам ни за шта, онда ми реагујемо са нашим парама оно што је најхитније.*
- *Камере се често кваре, а школа није у могућности да обезбеди редовно сервисирање и одржавање камера.*

Битно је истаћи да су у истраживању забележени случајеви да су истој школи неки испитаници одговарали како не постоје проблеми у функционисању система, док су други одговарали да постоје, наводећи конкретне примере.

Потребе унапређења функционисања система видео-надзора. Испитаници који су указали на постојање проблема истакли су и потребу за унапређењем функционисања система. Сходно томе, у наративима су присутне две потребе. Прва се односи на обезбеђивање веће покривености школског простора, док друга подразумева обезбеђивање редовног сервисирања постојеће опреме и набавку нове.

У оквиру теме *Допринос видео-надзора ситуационој превенцији вршњачког насиља* издвојене су три категорије: 1) видео-надзор доприноси спречавању вршњачког насиља; 2) видео-надзор доприноси расветљавању случајева вршњачког насиља; и 3) видео-надзор не доприноси спречавању и откривању вршњачког насиља.

Видео-надзор доприноси спречавању вршњачког насиља. У наративима испитаника се истиче ефекат одвраћања видео-надзора, као што илуструју следећи наводи:

- *Доприноси, јер кад ученици знају да се све снима неће се тако лако одлучити да чине насиље.*
- *Постоји свест код ученика да видео-надзор може снимити сцене насиља и то их спутава да ураде нешто што није дозвољено, јер ће бити ухваћени.*

Видео-надзор доприноси расветљавању случајева вршњачког насиља. У наративима испитаника су присутна два аспекта доприноса. С једне стране, применом видео-надзора могуће је утврдити идентитет насилника, при чему су истакнути случајеви физичког насиља:

- *Ако се деси нека ситуација вршњачког насиља, премота се видео и може да се утврди ко је насилник.*
- *Када је у питању дигитално насиље или неко друго насиље, видео-надзор није од значаја. За физичко има значаја.*

С друге стране, снимци омогућавају увид у след догађаја и тако помажу да се утврди шта се догодило:

- *Само присуство видео-надзора је велика ставка у решавању проблема вршњачког насиља. Прегледањем снимака лако се утврђује след догађаја и самим тим се проблеми лакше решавају.*
- *Имали смо неке ситуације где смо морали да враћамо снимке на камере уназад да видимо шта се тачно догодило.*

С тим у вези, одређени број испитаника истиче да бележење следа догађаја доприноси као помоћно средство у комбинацији са ангажовањем дежурних наставника и службеника обезбеђења, као што се може видети у следећим наводима:

- *Оне [камере] јесу добродошле када треба да се утврди шта се десило, да се погледа цео догађај, али тек када се комбинује са дежурством наставника или услугама које пружа обезбеђење школе. Искључиво ослањање на видео-надзор није од користи.*
- *Уз школско обезбеђење и дежурне наставнике буде од помоћи да се погледа како је текао догађај, наравно ако је тај део где се десило насиље покривен камерама.*

Видео-надзор не доприноси спречавању и откривању вршњачког насиља. У наративима испитаника који сматрају да видео-надзор не доприноси истичу се три разлога: 1) видео-надзор нема ефекат одвраћања; 2) не сазнаје се идентитет насилника; и 3) наставници не користе камере. Ти разлози се могу илустровати следећим наводима:

- *Ученике то не занима. Небитно им је да ли су снимљени или нису. Не интересује их то.*
- *Не бих уопште рекао да доприноси јер не може ни да се утврди ко врши насиље. Квалитет сензора за слику је много лош и често не може да се разазна лице ученика.*
- *Не користимо камере у раду, нису од значаја за насиље.*

Дискусија

У погледу стања видео-надзора у београдским средњим школама, прво што се може констатовати је да све школе примењују видео надзор. У претходном истраживању је забележено да претежна већина школа имала видео-надзор (Kordić i dr., 2018: 149), тако да се може закључити да се тренд увођења видео-надзора наставио протеклих

година на целом подручју Београда. Када је реч о функционисању система видео-надзора, више од половине чланова Тима за заштиту је истакло да постоје проблеми. Притом, забележени су случајеви да у истој школи неки испитаници тврде да постоје проблеми, док неки тврде да систем функционише без проблема, што указује на постојање различите перцепције међу члановима истог Тима. Половина испитаника који су истакли постојање проблема навело је недовољну покривеност школског простора. Овај проблем је уочен и током посматрања. Може се констатовати да само за улаз у школску зграду постоји потпуна покривеност, док висок степен покривености постоји за степениште и ходнике, као и школско двориште у оним школама које га имају. С друге стране, у вези са школским игралиштем и фискултурним салама постоји половична покривеност, док учионице нису покривене уопште. Претходно истраживање је показало висок степен покривености школског дворишта и ходника, као и низак степен покривености учионица и фискултурних сала (Kordić i dr., 2018: 154). У том погледу се може констатовати да се стање суштински није мењало, иако постоји одређен напредак у погледу покривености фискултурних сала. Наводећи делове школског простора који нису покривени видео-надзором, чланови Тима нису помињали учионице, иако управо оне нису покривене уопште. С тим у вези се може претпоставити да чланови Тима не виде потребу за видео-надзором у учионицама. Проблем у функционисању који наводи друга половина испитаника односи се на недостатак благовременог сервисирања неисправне или оштећене опреме, тако да је дугорочно доведена у питање сврха примене система. И поред јасне законске обавезе у вези са одржавањем и сервисирањем опреме (ЗПО, 2013, чл. 35, ст. 2 и чл. 81, ст. 1–3), у школама постоји неисправна опрема, тако да се она не може користити, чиме се додатно повећава проблем недовољне покривености школског простора. Као главни узрок овог проблема наводи се недостатак средстава, што не изненађује, с обзиром на то да је увођење видео-надзора у већини школа финансирано средствима саме школе (Kordić i dr., 2018: 160).

Истраживање је показало да претежна већина чланова Тима за заштиту сматра да видео-надзор доприноси ситуационој превенцији вршњачког насиља. У досадашњим теоријским синтезама се истичу два главна аспекта доприноса. Први је ефекат одвраћања. Основна функција видљивих безбедносних мера у школи је да одврати ученике од испољавања недозвољеног понашања (Cornell, Mayer & Sulkowski,

2021; Tanner-Smith et al., 2017), а управо је видео-надзор мера која се у школама најчешће примењује у циљу спречавања испољавања криминалног и других облика насилничког понашања (Fisher, Higgins & Homer, 2019). Резултати претходних истраживања у британским школама указују да се делотворност видео-надзора перципира у складу са његовим ефектом одвраћања (Taylor, 2011: 310, 312). Ипак, резултати претходних истраживања у америчким и британским школама показују да међу наставницима постоји поларизација у погледу перцепције ефекта одвраћања. С једне стране су наставници који сматрају да видео-надзор доприноси одвраћању јер ће ученици донети одлуку да не започну или не наставе са недозвољеним понашањем када постоји ризик да буду ухваћени. С друге стране су наставници који сматрају да не пролазе сви потенцијални учиниоци процес рационализације својих поступака, тако да, иако имају свест о томе да би могли бити снимљени, то не утиче да се понашају другачије (ATL, 2008; Taylor, 2011: 313). У београдским средњим школама значајно већи број чланова Тима припада групи која сматра да постоји ефекат одвраћања, истичући изнад наведене разлоге. Међутим, и поред перцепције да ефекат одвраћања постоји, он није забележен у досадашњим истраживањима. На пример, у британским школама примена видео-надзора није довела до одвраћања ученика од недозвољеног понашања (Taylor, 2011: 313). Такође, није утврђена веза између примене безбедносних мера у школи и смањења стопе криминала и насиља у школи (Tanner-Smith, et al., 2017), као ни веза са смањеном изложеношћу вршњачком насиљу (Blosnich & Bossarte, 2011). У том погледу се може констатovati да перцепција о делотворности видео-надзора није утемељена у објективним показатељима, већ у субјективној процени стварности.

Други аспект доприноса примене видео-надзора, који се наводи у теорији, јесте могућност расветљавања случајева проблематичног понашања. Притом се као потенцијалне предности примене видео-надзора наводе могућности реконструкције тока инцидента и откривања идентитета учинилаца, као и олакшавање провере изјава учесника и прикупљања доказа (Green, 1999: 23–25; Martin, 2006; Taylor, 2011: 311). Примери из праксе показују да школе рачунају на ове предности када уводе видео-надзор. Истраживање из израелских основних и средњих школа показује да је један од главних циљева коришћења видео-надзора спровођење истраге у дисциплинским поступцима у школи, при чему је фокус на откривању идентитета учинилаца и реконструкцији догађаја (Perry-Hazan & Birnhack, 2016: 8). У британским школама се

видео-надзор често користи како би се истражили инциденти када за-
послени у школи нису сигурни шта се тачно догодило, али и да би се
реконструисало кретање ученика након инцидента или прикупили до-
кази о учиниоцу (Норе, 2009: 901). Овакве разлоге наводи и већина ис-
питаника у београдским средњим школама који сматрају да видео-над-
зор доприноси превенцији вршњачког насиља.

Одређен број чланова Тима за заштиту истиче да видео-надзор до-
приноси само у вези са физичким вршњачким насиљем, док у вези са
његовим осталим облицима није делотворан. Видео-надзор може да
забележи покрете својствене физичком насиљу, али, с обзиром на то
да најчешће не може да сними звук, не може да забележи случајеве
вербалног насиља. Чак и када би школе располагале таквом техноло-
гијом, ван домаћаја би остало релационо и електронско вршњачко
насиље.

Посебно место заузима перцепција присутна код приближно јед-
не четвртине чланова Тима за заштиту да је видео-надзор делотво-
ран само када се примењује као помоћно средство у комбинацији
са ангажовањем дежурних наставника и службеника обезбеђења.
Оваква перцепција је у потпуности у складу са раније представље-
ним закључцима истраживања из америчких и британских школа да
видео-надзор није делотворан у превенцији вршњачког насиља када
се примењује као самостална мера, али да јесте делотворан када се
примењује у комбинацији са надзором од стране наставника и анга-
жовањем стручних лица задужених за послове безбедности школе
(Grmuša, 2018: 68–70, 72).

Закључак

У вези са првим аспектом дефинисаног предмета овог истражи-
вања може се закључити да све београдске средње школе користе ви-
део-надзор, али да у половини њих постоје проблеми са недовољном
покривеношћу школског простора и/или неисправном опремом. С
тим у вези, главна импликација истраживања се односи на потребу
решавања ових проблема у циљу обезбеђивања оптималног функцио-
нисања система у складу са законом. Имајући у виду да главни узрок
наведених проблема лежи у недовољним материјалним средствима
школе, неопходна је одговарајућа помоћ локалне самоуправе и држа-
ве. С обзиром на то да је нека опрема већ инсталирана, потребно је

обезбедити њено одржавање како би се искористили постојећи капацитети система и поштовале одредбе закона. Када је у питању покривеност школског простора, пре набавке нове опреме потребно је спровести процене у вези са тим који простор је неопходно покрити. Имајући у виду да је видео-надзор увођен више као популарна мера него као резултат претходне безбедносне анализе (Kordić i dr., 2018: 152, 160), неопходно је утврдити стварне потребе сваке школе, тако да акт о процени ризика (ЗПО, 2013, чл. 3, ст. 1, тач. 8, чл. 20, ст. 4, 7) не служи само за испуњење форме, већ за процену стварног стања. С обзиром на то да се вршњачко насиље најчешће дешава на местима са ниским степеном надзора наставника и других запослених у школи (Stives, et al., 2021; Tanrikulu, 2018), потребно је истовремено проценити и кадровске капацитете школе. Главно ограничење истраживања у односу на овај аспект предмета односи се на узорак и просторни оквир истраживања. На основу овог истраживања се може закључивати само о стању у београдским средњим школама. Међутим, у циљу добијања потпуније слике неопходно је утврдити стање и у београдским основним школама, али и у школама оба типа у другим окружјама и статистичким регионима. Поређење тако добијених резултата би омогућило закључивање о општим карактеристикама стања у образовно-васпитном систему у целини, као и специфичностима његових територијалних сегмената или типа школе. Потреба превазилажења наведеног ограничења, као и потенцијал проширења узорка и просторног оквира, могу послужити као основ за даља истраживања.

Када је реч о другом аспектима предмета, главни закључак је да у београдским средњим школама превладава мишљење да је видео-надзор делотворан у ситуационој превенцији вршњачког насиља. Притом, треба истаћи да приближно четвртина чланова Тима за заштиту перципира да је видео-надзор делотворан само када се комбинује са дежурствима наставника и ангажовањем службеника обезбеђења. Оваква перцепција испитаника је једина која се подудара са тренутно доступним емпиријским налазима о делотворности видео-надзора у ситуационој превенцији вршњачког насиља. Главно ограничење у вези са овим аспектом предмета односи се на чињеницу да се о делотворности видео-надзора закључује само на основу перцепције, тј. субјективне процене чланова Тима за заштиту, при чему су подаци прикупљени у одређеном временском тренутку и представљају „снимак тренутне ситуације”, тако да ово истраживање представља студију пресека. У циљу добијања објективних емпиријских налаза, неопходна

су лонгитудинална истраживања, у којима се прикупљају подаци више пута из истог узорка током дужег временског периода. С тим у вези, може се пратити промена перцепције чланова Тима за заштиту из године у годину у погледу делотворности, видео-надзора, при чему би подаци о томе могли да се повежу са преваленцијом криминалног и других облика насилничког понашања у школи. Такође, могло би да се прати и кретање разлога делотворности, тј. неделотворности видео-надзора. С обзиром на етичке и практичне препреке рандомизирања школа да користе различите мере безбедности, постоје тешкоће да се на тај начин утврђује делотворност примене видео-надзора. Као алтернатива би се могао користити квазиекспериментални метод, који би омогућио поређење нерандомизованих група школа, при чему би се пристрасност селекције умањила кроз коваријантне поступке контроле и балансирања (Tanner-Smith, et al., 2017). У београдским средњим школама већ постоји видео-надзор, тако да се поставља питање коју меру би требало применити у односу на постојеће стање да би се могао утврдити ефекат. Једно од решења би се могло потражити у поређењу школа у којима су констатовани проблеми у функционисању система видео-надзора са школама у којима наведених проблема нема. У том смислу, већа покривеност школског простора може послужити као варијабла чији би се ефекти утврђивали.

Имајући у виду наведено, општи закључак у вези са београдским средњим школама је да видео-надзор има потенцијал у ситуационој превенцији физичког вршњачког насиља, али под условом да постоји добра покривеност школског простора и да се ова безбедносна технологија користи у комбинацији са другим техникама формалног надзора, нарочито надзором од стране наставника и стручних лица за послове безбедности.

*Прилог 1. Питања из Водича о ставовима чланова
Тима за заштиту о видео-надзору*

1. Да ли постоје проблеми у функционисању система видео-надзора у школи и, ако постоје, који су?
2. Да ли систем видео-надзора доприноси превенцији и сузбијању вршњачког насиља и, ако мислите да доприноси, наведите на који начин?

ЛИТЕРАТУРА

- Addington, L. (2009). Cops and cameras: Public school security as a policy response to columbine. *American Behavioral Scientist*, 52(10), 1426–1446.
- Association of Teachers and Lecturers [ATL]. (2008). *85% of teachers have CCTV in their schools and nearly 25% worry about hidden cameras*. Retrieved 12.5.2017 from <https://www.atl.org.uk/latest/press-release/85-teachers-have-cctv-their-schools-and-nearly-25-worry-about-hidden-cameras>.
- Blosnich, J., & Bossarte, R. (2011). Low-level violence in schools: Is there an association between school safety measures and peer victimization? *Journal of School Health*, 81(2), 107–113.
- Coon, J. K. (2020). Situational crime prevention strategies in schools: an assessment of principals' perceptions of the effectiveness of security approaches in public high schools. *Security Journal*, 34(2). Retrieved from <https://link.springer.com/article/10.1057/s41284-020-00253-3>
- Cornell, D. G., Mayer, M. J., & Sulkowski, M. L. (2021). History and Future of School Safety Research. *School Psychology Review*, 50(2–3), 143–157.
- Cornish, D.B., & R.V. Clarke. (2003). Opportunities, precipitators, and criminal decisions: A reply to Wortley's critique of situational crime prevention. *Crime Prevention Studies*, 16, 41–96.
- Eklblom, P. (1994). Proximal circumstances: A mechanism-based classification of crime prevention. *Crime prevention studies*, 2, 185–232.
- Fisher B. W., Higgins E. M., & Homer E. M. (2019). School crime and punishment and the implementation of security cameras: Findings from a national longitudinal study. *Justice Quarterly*, 38(1), 1–25.
- Freilich, J. D., & Newman, G. R. (2017). Situational crime prevention. *Oxford research encyclopedia of criminology and criminal justice*. Retrieved from <https://oxfordre.com/criminology/display/10.1093/acrefore/9780190264079.001.0001/acrefore-9780190264079-e-3>
- Green, M. B. (1999). *The Appropriate and Effective Use of Security Technologies in U.S. Schools: A Guide for Schools and Law Enforcement Agencies*. Washington, D.C: National Institute of Justice.
- Grmuša, A. (2018). Delotvornost video-nadzora u prevenciji i suzbijanju vršnjačkog nasilja u školama U M. Lipovac, S. Stanarević i Ž. Kešetović (Ur.) (2018). *Bezbednost u obrazovno-vaspitnim ustanovama i video nadzor* (63–77). Beograd: Univerzitet u Beogradu, Fakultet bezbednosti.
- Hope, A. (2009). CCTV, school surveillance and social control. *British Educational Research Journal*, 35, 891–907.
- Jeong, S., Kwak, D., Moon, B., Miguel, C. (2013). Predicting School Bullying Victimization: Focusing on Individual and School Environmental/Security Factors. *Journal of Criminology*, 1–13.
- Kešetović, Ž., Šekarić, N. i Lipovac, M. (2018). Video-nadzor kao mera situacione prevencije u obrazovno-vaspitnim ustanovama. U M. Lipovac, S. Stanarević i Ž. Kešetović (Ur.) (2018). *Bezbednost u obrazovno-vaspitnim ustanovama i video nadzor* (29–43). Beograd: Univerzitet u Beogradu, Fakultet bezbednosti.

- Kordić, B., Stanarević, S., Lipovac, M. i Šekarić, N. (2018). Različiti aspekti uvođenja i primene video-nadzora u srednjim školama u Beogradu. U M. Lipovac, S. Stanarević i Ž. Kešetović (Ur.) (2018). *Bezbednost u obrazovno-vaspitnim ustanovama i video-nadzor* (145–165). Beograd: Univerzitet u Beogradu, Fakultet bezbednosti.
- Kovačević-Lepojević, M. i Žunić-Pavlović, V. (2010). Teorijski i praktični aspekti situacione prevencije. U V. Žunić-Pavlović i M. Kovačević-Lepojević (Ur.) (2010). *Prevencija i tretman poremećaja ponašanja* (91–109). Beograd: Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju.
- Lipovac, M. (2014). Različiti aspekti primene video-nadzora u školskoj sredini. U B. Popović Čitić i S. Đurić, (Ur.) (2014). *Modeli unapređenja bezbednosti u obrazovno-vaspitnim ustanovama* (113–131). Beograd: Univerzitet u Beogradu, Fakultet bezbednosti.
- Martin, J. (2006). *Schools need to focus on bullying 'hotspots' not just the bullies*. Washington University in St. Louis [Newsroom]. Retrieved 15.4.2017 from <https://source.wustl.edu/2006/09/schools-need-to-focus-on-bullying-hotspots-not-just-the-bullies/>
- Newman, G. R. (1997). Introduction: Toward a theory of situational crime prevention. In G. Newman, R. V. Clarke, & S. G. Shoham (Eds.) (1997). *Rational choice and situational crime prevention* (1–23). Aldershot, U.K.: Ashgate.
- Perry-Hazan, L. & Birnhack, M. (2016). The hidden human rights curriculum of surveillance cameras in schools: due process, privacy and trust. *Cambridge Journal of Education*, 48(1), 47–64.
- Steinka-Fry, K. T., Fisher, B. W., & Tanner-Smith, E. E. (2016). Visible School Security Measures across Diverse Middle and High School Settings: Typologies and Predictors. *Journal of Applied Security Research*, 11(4), 422–436.
- Stives, K., May, D., Mack, M., & Bethel, C. (2021). Understanding Responses to Bullying From the Parent Perspective. *Frontiers in Education*, 6. Retrived from <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/educ.2021.642367/full>
- Tanner-Smith, E. E., Fisher, B. W., Addington, L. A., & Gardella, J. H. (2017). Adding security, but subtracting safety? Exploring schools' use of multiple visible security measures. *American Journal of Criminal Justice*, 43(1), 102–119.
- Tanrikulu, I. (2018). Teacher reports on early childhood bullying: how often, who, what, when and where. *Early Child Development and Care*, 1–13.
- Taylor, E. (2011). Awareness, understanding and experiences of CCTV amongst teachers and pupils in three UK schools. *Information Polity*, 16(4), 303–318.
- Žunić-Pavlović, V., Kovačević-Lepojević, M. i Merdović, B. (2011). The implementation of the situational prevention measures in schools. In: Thematic Proceedings of the International Scientific Conference. "Archibald Reiss Days" (707). Belgrade: Academy of Criminalistic and police studies.
- Закон о приватном обезбеђењу [ЗПО]. (2013). Сл. гласник РС, бр. 104/2013, 42/2015 и 87/2018.
- Ковачевић-Лепojeвић, М. и Илић, З. (2018). Ситуациона превенција криминала у контексту. *Војно дело*, 70(4), 53–66.
- Кордић, Б. и Бабић, Л. (2019). Опажања и реакције ученика на видео-надзор у образовним установама. *Безбедност*, 61(3), 32–53.
- Марковић, Ј. (2021). Видео-надзор у функцији превенције криминала у отвореним јавним градским просторима. *Годишњак Факултета безбедности*, 1, 31–49. doi 10.5937/fb_godisnjak0-32977.

THE USE OF VIDEO SURVEILLANCE IN SITUATIONAL PREVENTION OF BULLYING IN BELGRADE SECONDARY SCHOOLS

Adrijana GRMUŠA, Research Associate
Institute for Political Studies, Belgrade

Summary

Video surveillance is a technique of formal surveillance widely used as a visible security measure in the context of situational prevention in schools. One of the usages is related to the prevention of bullying as a school security risk. This paper presents the results of research in 19 Belgrade secondary schools that was focused on the current state of the video surveillance system in these schools and whether this technique is effective in situational prevention of bullying. Data on the current state of the system were collected using the observation method, while data on the effectiveness were collected based on interviews with 44 members of the Teams for protection in these schools. The research findings show that all included schools use video surveillance, but that in half of them there are problems with insufficient coverage of the school facilities and/or defective equipment. The prevailing opinion among the members of the Teams for protection is that video surveillance is effective in situational prevention of bullying, emphasizing its two advantages. The first one is the deterrent effect, based on the presumption that students will make a decision not to start or to continue prohibited behavior if there is a risk of being detected and caught. The second advantage relates to the detection of cases of prohibited behavior, in which the possibilities of collecting evidence, reconstructing the course of the incident and identifying the offenders are outlined. The general conclusion of the research is that the use of video surveillance has potential for situational prevention of physical bullying, but only provided that the school facilities are well covered and that video surveillance is used in combination with other techniques of formal surveillance, especially the surveillance by teachers and security staff.

Keywords: *bullying, secondary schools, video surveillance, situational prevention.*